

Identification and Analysis of Factors Affecting the Prevalence of Drug Use in Rural Communities of Bonab Village, Zanjan Province

Javad Masoumi¹

¹ MS.c Graduate of Rural Planning, Zanjan, Iran, Email: javadmasoumi60@Yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Full Paper

Article history:
Received: 15.11.2023
Revised: 14.01.2024
Accepted: 28.02.2024

Keywords:
Addiction
Drug use
Rural areas

ABSTRACT

Addiction and drug use is a phenomenon that challenges the future of the country in various dimensions. For this purpose, studying and planning in order to deal with this social problem requires knowing and investigating the factors affecting the prevalence of drug use. The present research was conducted to recognize and prioritize the factors affecting addiction and drug use in the rural areas of Bonab villages, Zanjan province. The current study is applied in terms of purpose and the method of doing it is descriptive-analytical and data collection based on library and field methods. The statistical population of the research is the heads of households living in the village and addicted people. Due to the high number of villages in the studied village, which was 25 inhabited villages, 10 villages were selected through cluster sampling, and based on the number of population, the number of samples for each population class was determined. The reliability of the questionnaire was confirmed using Cronbach's alpha coefficient (0.72). The findings of the research showed that based on the perspective of the statistical population, the most important effective factors in preventing drug addiction are the supervision of families, creating and diversifying job opportunities, and also the development of leisure facilities. A set of factors play a role in the occurrence and spread of drug use in villages, including individual factors, family education system, economic- Social, and finally cultural factor mentioned.

© The Author(s).

Publisher: University of Zanjan

شناسایی و تحلیل عوامل موثر بر رواج مصرف مواد مخدر در جوامع روستایی دهستان بناب، استان زنجان

جواد معصومی^۱

^۱ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی روستایی، زنجان، ایران، رایانامه: javadmasoumi@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله کامل علمی- پژوهشی	اعتیاد و مصرف مواد مخدر پدیده‌ای است که آینده کشور را در ابعاد گوناگون با چالش مواجه می‌سازد. بدین منظور مطالعه و برنامه‌ریزی به‌منظور مقابله با این معضل اجتماعی، نیازمند شناخت و بررسی عوامل مؤثر بر رواج مصرف مواد مخدر می‌باشد. پژوهش حاضر باهدف شناخت و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر گرایش به اعتیاد و مصرف مواد مخدر در نواحی روستایی دهستان بناب استان زنجان انجام گردیده است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی و گردآوری داده‌ها بر اساس روش کتابخانه‌ای و میدانی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش سرپرستان خانوار ساکن در روستا و افراد معتاد می‌باشد. به علت تعداد بالای روستاهای دهستان مورد مطالعه که تعداد ۲۵ روستای دارای سکنه بوده تعداد ۱۰ روستا از طریق نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب و بر مبنای تعداد جمعیت، تعداد نمونه هر طبقه جمعیتی مشخص شد. روش تحقیق با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و تهیه و تکمیل پرسشنامه‌ای محرمانه بوده که روایی آن با استفاده از نظر متخصصان تأیید شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ (۰/۷۲) مورد تأیید قرار گرفت. یافته‌های تحقیق نشان داد که بر اساس دیدگاه جامعه آماری مهم‌ترین عوامل مؤثر در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر نظارت خانواده‌ها، ایجاد و تنوع فرصت‌های شغلی و همچنین توسعه امکانات گذران اوقات فراغت می‌باشد. مجموعه‌ای از عوامل در بروز و گسترش مصرف مواد مخدر در روستاها نقش دارند که از جمله آن‌ها می‌توان به عوامل فردی، نظام تربیتی خانواده، اقتصادی، اجتماعی و در نهایت عامل فرهنگی اشاره نمود.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۲۴ تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۹	
واژه‌های کلیدی: اعتیاد مصرف مواد مخدر نواحی روستایی	

مقدمه

موضوع مواد مخدر و اعتیاد به عنوان یکی از بحران‌های چهارگانه قرن بیست و یکم، از معضلات بهداشتی، اجتماعی و روانی است و نیز مهم‌ترین عامل ایجادکننده رفتارهای پرخطر است و به عنوان یک مسئله سلامتی و بهداشت عمومی در سرتاسر جهان و تمام کشورها محسوب می‌شود (مقدم، ۱۴۰۱). مصرف مواد مخدر از معضلات کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه است که در حال افزایش است (جنکینسون و راورت^۱، ۲۰۱۳). گرایش به مواد مخدر امروزه به صورت یک مشکل جدی در سطح جهانی مطرح می‌باشد. در مورد سبب‌شناسی و اعتیاد به آن، فرضیه‌های مختلفی بیان شده است؛ اما هیچ‌یک از این نظریه‌ها نمی‌تواند به تنهایی علت مصرف مواد مخدر در فرد را تشریح نماید. در اغلب موارد مجموعه‌ای از عوامل در ایجاد مشکل نقش دارند لیکن در هر شرایط فرهنگی و اجتماعی خاص و در هر فرد برخی از عوامل نقش بارزتری را در مورد سبب‌شناسی مصرف ایفا می‌کنند. تمامی صاحب‌نظران و متخصصان اعتیاد در این نکته اتفاق نظر دارند که اعتیاد و مصرف مواد را باید یکی از بارزترین مشکلات زیستی، روانی و اجتماعی دانست (قادری، ۱۳۹۷). اعتیاد به مواد مخدر علاوه بر زیان‌های جدی و خطرناک جسمی و روحی، عوارض و مشکلات فراوان اجتماعی و اقتصادی از قبیل افزایش جرم‌های مرتبط با مواد مخدر مانند جنایت و سرقت، فقر و تکدی‌گری، هدر رفتن سرمایه‌های کلان مادی کشورها و سقوط بسیاری از ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی و اخلاقی را نیز به دنبال دارد. اکنون اعتیاد به صورت یک پدیده فرا کنترل جامعه را به شدت تهدید می‌کند و جهت رویارویی با این مشکل و تعدیل صدمات و تبعات ناشی از آن، ضروری است از ابزارها و راهکارهای مناسب استفاده کرد (قلی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷). پدیده اعتیاد به مواد مخدر در ایران نیز مسئله‌ای اجتماعی تلقی می‌شود که ناشی از عوامل اجتماعی بیرونی و درونی است و پیامدهای منفی اجتماعی دارد، به نحوی که سبب جریحه‌دار شدن وجدان جمعی جامعه و زمینه‌ساز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی دیگر در جامعه شده است (عبداللهی، ۱۳۸۱). گرایش به مصرف مواد مخدر، افزایش روزافزون اعتیاد و شیوع آن در روستاهای ایران و از طرف دیگر اهمیت تلاش‌های علمی برای کشف، توصیف و تبیین واقعیت‌های آن را دوچندان می‌کند. با وجود اینکه پدیده مواد مخدر و شیوع آن جهانی است ولی در کشور ایران و به طور خاص در روستاهای ایران به یک معضل بزرگ و پیچیده تبدیل شده و ابعادی فراتر از یک مشکل اجتماعی پیدا کرده و به یکی از موانع رشد و توسعه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی کشور تبدیل شده است. مواد مخدر و مفاسد بی‌شمار آن را می‌توان یکی از بیماری‌های خانمان‌سوز فردی و از آفات بزرگ اجتماعی به شمار آورد که در طول تاریخ، هیچ ماده‌ای به اندازه مواد مخدر برای جامعه بشری زیانباری نبوده است. مصرف مواد مخدر یک آسیب فردی و اجتماعی جدی است که با سلامت روان‌شناختی جامعه در ارتباط بوده و تلاش‌های بسیاری را برای تبیین علل این پدیده برانگیخته است (السوادی^۲، ۲۰۱۹). پیامدهای بسیار جدی اعتیاد نه تنها بر سلامت فرد و خانواده، بلکه در رشد امنیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه تأثیر تعیین‌کننده‌ای دارد (چن و

¹ Jenkinson and Ravert

² Alsowaidi

همکاران^۳، ۲۰۱۹). اعتیاد یک بیماری است که در آن بیمار رفتاری که عوارض بدی را دارد دائماً تکرار می‌کند. این بیماری با ایجاد اختلال در کنترل بر سیستم رفتار- پاداش، باعث تکرار آن رفتار می‌گردد (وست و براون^۴، ۲۰۱۳).

بررسی اعتیاد به‌عنوان عارضه‌ای روانی، اجتماعی و اقتصادی از دیدگاه علوم پزشکی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی و همین‌طور از دیدگاه‌های فلسفه، قانون، اخلاق و مذهب صورت می‌گیرد. اعتیاد به مواد مخدر یکی از مشکلات اساسی جامعه جهانی است. آمار رو به افزایش اعتیاد در جهان و پیامدهای منفی فراوان آن، حوزه درمان اعتیاد را در دهه‌های اخیر به یکی از مهم‌ترین اولویت‌های پژوهشی مجامع علمی تبدیل کرده است (کیمبرلی^۵، ۲۰۰۶). در جامعه وقتی از اعتیاد سخن به میان می‌آید توجه غالباً به سمت جامعه شهری معطوف می‌شود درحالی‌که شیوع اعتیاد در جامعه روستایی مسئله‌ای جدی است که همواره از آن غفلت شده است. از زمانی که بیش از دوسوم جمعیت کشور روستایی بوده‌اند تا امروز که این جمعیت به کمتر از ۳۰ درصد رسیده است همواره توجه به آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه اعتیاد در روستا یا مغفول مانده یا به‌صورت سطحی به آن پرداخته شده است. امروزه اعتیاد در روستاها به‌مثابه مسئله‌ای اجتماعی در جوامع روستایی نمود پیدا کرده است جوامعی که سالیان گذشته از چنان عرف اجتماعی قوی برخوردار بودند که حتی کوچک‌ترین رفتار روستاییان را تحت سیطره خود قرار می‌داد با رشد و تحول صنعت و فناوری و گسترش ارتباطات و رسانه‌ها متأسفانه روستاییان درگیر مواد مخدر شده‌اند. اعتیاد از جمله مسائلی است که به‌عنوان فاجعه جهان را وارد مشکل نوینی کرده و قربانیان زیادی از جوامع بشری گرفته است. این معضل اجتماعی، طی دهه اخیر یکی از مهم‌ترین بحران‌های بهداشتی و اجتماعی بوده است. امروز علاوه بر برخی مشکلات اجتماعی در روستاهای کشور مانند فقر و بیکاری، مسائل مرتبط با مدیریت محلی، جمعیت و نیروی انسانی، بالا بودن میزان مهاجرت روستایی و روند سالخوردگی نیروی کار کشاورزی، می‌توان آسیب‌های اجتماعی گسترده‌ای را یافت که به دامنه روستاها نفوذ پیدا کرده‌اند. اگر روزگاری با مهاجرت گسترده نیروی جوان و فعال روستا به شهر، زمینه فقر نیروی انسانی فراهم می‌شد، امروزه آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد به مواد مخدر است که زمینه نابودی اندک سرمایه‌های انسانی باقی‌مانده در روستاها را فراهم آورده است (حجاریان و قنبری، ۱۳۹۱). اعتیاد یکی از ناهنجاری‌های جامعه روستایی است که با گذر زمان فراگیرتر شده و سبب اختلال در زندگی روستایی می‌شود. اعتیاد در سال‌های اخیر سبب تضعیف و ناکارآمدی نیروی انسانی و عدم تعالی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه و دلیل بسیاری از بزه‌کاری‌ها شده است (مطیعی لنگرودی ۱۳۹۲)، بر اساس تخمین گزارش جهانی مواد مخدر ۲۰۲۱ دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، در سال ۲۰۱۹، جمهوری اسلامی ایران ۹۰ درصد کشفیات تریاک جهان، ۷۲ درصد کشفیات مرفین جهان و ۲۰ درصد کشفیات هروئین جهان را به خود اختصاص داده است (ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۴۰۰) همچنین بر اساس آمار نیروی انتظامی استان زنجان در سال ۱۴۰۱ بیش از یک‌تن و ۶۵۰ کیلوگرم انواع مواد مخدر در استان کشف شده است (معاونت اجتماعی نیروی انتظامی استان زنجان، ۱۴۰۲). با توجه به موارد مذکور ضرورت پژوهش در این زمینه را دوچندان می‌نماید و باید توجه داشت که معضلات و آسیب‌های مناطق روستایی از موضوعات مهم و قابل توجه در وضعیت کنونی جامعه است. با این تفاسیر توجه جدی و موشکافانه به مسئله اجتماعی اعتیاد در جامعه روستایی و تبیین عوامل مؤثر بر شیوع اعتیاد در بین روستاییان ضروری به نظر می‌رسد. این موضوع به

³ Chen et al

⁴ West & Brown

⁵ Kimberly

برنامه‌ریزان کمک می‌نمایند تا با آگاهی مضاعف و اتخاذ برنامه‌های مناسب و لازم در جهت پیشگیری از رواج و کاهش مصرف مواد مخدر برنامه‌ریزی نمایند. شایان‌ذکر است گرایش و رواج اعتیاد صرفاً مختص منطقه خاصی نیست بلکه معضلی است که عمدتاً در همه جوامع روستایی کشور به صورت کم‌وزیاد وجود دارد. در همین رابطه روستاهای دهستان بناب از این آسیب اجتماعی به دور نبوده و کم‌وبیش با آن مواجه هستند لذا لازم است با برنامه‌ریزی‌های مناسب در جلوگیری از رواج آن تلاش نمود چراکه این موضوع می‌تواند موجب ناکارآمدی نیروی انسانی شده و آینده توسعه اجتماعی جامعه که لازمه توسعه پایدار می‌باشد را به چالش بکشاند. بر همین اساس پژوهش حاضر تلاش دارد تا با پاسخگویی به سؤالات زیر، عوامل مؤثر در رواج اعتیاد در ناحیه مورد مطالعه را شناسایی و اولویت‌بندی نماید:

۱- عوامل مؤثر در رواج اعتیاد به مصرف مواد مخدر در نواحی روستایی کدام‌اند؟

۲- در خصوص عوامل مؤثر بر گرایش به مصرف مواد مخدر دیدگاه ساکنان محلی و افراد معتاد چه تفاوتی وجود دارد؟

۳- مهم‌ترین عوامل مؤثر در پیشگیری از اعتیاد در نواحی روستایی کدام‌اند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

هر کشوری با هر تاریخ و پیشینه‌ای، با مسئله اعتیاد روبرو شده و راه‌های مختلفی مانند برنامه‌های بازپروری گسترده افراد دارای اعتیاد، اختلال در تولید مواد مخدر با حمایت از اقشار آسیب‌پذیر را در برابر این معضل آزموده است. این راه‌حل‌ها گامی مثبت بوده‌اند و گاهی در کمال بی‌فایده‌گی هیچ‌گونه تأثیر مثبتی بر حل این آسیب اجتماعی نداشته‌اند؛ به نظر می‌رسد هر کشوری با اجرای برنامه خاص و با توجه به شرایط بومی خود بتواند به مقصودش در این زمینه برسد. بدین ترتیب با شناخت علل زمینه‌ای و بومی اعتیاد در کشور ایران و مناطق مختلف آن می‌توان پازل این مبارزه همیشگی را تکمیل کرد و به راه‌حلی مؤثر رسید (حسینی، ۱۴۰۰). اهمیت توجه به مسئله مواد مخدر و بسترهای شکل‌گیری آن، زمینه انجام پارادایم‌های گوناگون تبیینی و تفسیر حول چرایی و چگونگی بروز این پدیده را فراهم آورده است. فریشر^۶ و همکاران (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای با عنوان تأثیر بی‌انسجامی اجتماعی و خانوادگی بر اعتیاد به مواد مخدر به این نتیجه رسیده‌اند که نبود انسجام خانواده و والدین، در دسترس بودن مواد مخدر، روابط همسالان، ضعف عزت‌نفس و لذت‌جویی، از عوامل مؤثر بر گرایش افراد به اعتیاد هستند. همچنین نظریه پردازان طی یکی دو قرن گذشته نظریات متفاوت و راهگشایی در زمینه انحرافات اجتماعی منتشر کرده‌اند که هر کدام با توجه به ساختار جامعه و اوضاع اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جوامع توسعه یافته و در حال توسعه می‌تواند تبیین‌کننده انحرافات و ارائه‌دهنده راه‌حل در این زمینه باشد. دورکیم از جمله نظریه‌پردازان قرن نوزدهم است که به تبیین کژ رفتاری از دید جامعه‌شناسی پرداخت. به نظر او هر جامعه‌ای با توجه به مجموعه‌ای از ارزش‌های مشترک و هنجارهای مسلط سازمان‌دهی شده است. رفتارهایی که از چارچوب این ارزش‌ها و هنجارها منحرف شوند انحرافی و آسیب‌زا شناخته می‌شوند (ستوده، ۱۳۸۶). سادرلند و همکارانش بر این باورند که رفتار انحرافی مثل بقیه رفتارها از طریق هم‌نشینی و پیوستگی با دیگران آموخته می‌شود. فرد بزه‌کار در طول حیات خود از طریق پیوستگی و ارتباط با دیگران در معرض انگیزه‌ها، گرایش‌ها و رفتارهای انحرافی قرار می‌گیرد. مردم به نسبت هم‌نشینی و ارتباطی که با قانون‌شکنان دارند کج رو می‌شوند و عوامل چندی میزان این تأثیرپذیری را تعیین می‌کند (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳).

⁶ Frisher

مبنای این نظریه را می‌توان در روستاها دید که اعتیاد را ناهنجاری تلقی نمی‌کنند و در اثر معاشرت روستاییان در رابطه‌های دوستی و خانوادگی و حتی در مهمانی‌ها این الگوی رفتاری آموخته و تأیید می‌شود تا آنجا که اعتیاد به الگوی رفتاری مطلوب فرد بدل می‌شود و از طریق معاشرت بیشتر برای فرد درونی می‌شود. جرج زیمل یکی از جامعه‌شناسان کلاسیک آلمان بود که یکی از نظریات او درباره جامعه‌شناسی اوقات فراغت می‌تواند تبیین‌کننده رواج اعتیاد به مواد مخدر در جامعه باشد. به اعتقاد او در فرهنگ مدرن و در روند تاریخ جدید آزادی فزاینده فرد از بندهای وابستگی شدید اجتماعی و شخصی ظهور می‌یابد. صورت‌های فرماندهی و فرمان بری نیز خصلت تازه‌ای به خود می‌گیرند و هیچ فردی تحت چیرگی تام دیگران در نمی‌آید. راه‌های گسترده‌ای برای گذران اوقات فراغت وجود دارد که به فرد امکان می‌دهد خود را از دیگران متمایز سازد که روش‌ها و اعمال پرشتاب این تمایز هویت شخصی را شکل می‌دهند. بر این مبنا هر کس برای متمایز شدن روش خاصی پی می‌گیرد که ماجراجویی در زندگی مدرن را رواج می‌دهد. فرد در این فضا می‌کوشد از جریان‌های یکنواخت زندگی روزانه بیرون رود و در قلمرو فعالیت با قواعد ویژه گام نهد؛ بنابراین در جوامعی که به سوی مدرنیسم گام برمی‌دارند فرد در قلمرو اوقات فراغت جهان عقل‌گرا و بوروکراتیک را کنار می‌نهد و فرصتی برای او فراهم می‌شود تا اجبارها و محدودیت‌های نظم اجتماعی را فراموش کند و به کنش غیرهنجاری دست زند (سخاوت و پیران، ۱۳۸۵: ۱۲۵). مصرف مواد مخدر از جمله نگرانی‌های جهانی است که با مشکلات خود هر کشوری را به چالش می‌کشد. اثرات مستقیم و غیرمستقیم همچون جرم، بیماری، اعتیاد، ناهنجاری‌های اجتماعی، اختلال در اجرای قوانین بهداشت و سلامت را به دنبال دارد (تسشارک^۷، ۲۰۱۶).

ابعاد این مشکل به حدی است که به صورت جدی سلامت بشری، رفاه ملی و ساختار اجتماعی کشورها را مورد هدف قرار داده است. مطالعه ابعاد و زوایای علل گرایش به اعتیاد و پیشگیری از آن یکی از مواردی است که در جرم‌شناسی به آن پرداخته می‌شود. عوامل مرتبط با مصرف مواد مخدر متفاوت و متعدد می‌باشند و دربردارنده عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و محیطی است. برخی علل و عوامل اعتیاد را در سه سطح خرد، میانه و کلان تقسیم می‌نمایند. عوامل خرد مربوط به فرد و شخصیت و ناراحتی‌های جسمی و فقر و نیاز مادی، عوامل میانه مربوط به عوامل اجتماعی که باعث جامعه‌پذیری شخص مانند خانواده و مدرسه شده و در سطح کلان اعتیاد به منزله یک آسیب اجتماعی تلقی می‌شود و تأثیر آن‌ها به کلیه جمعیت یک جامعه منتقل می‌گردد (دودمان و قنبری، ۱۳۹۳). در همین رابطه می‌توان به عواملی همچون دوستان ناباب و مصرف مواد به صورت تفریحی و سرگرمی، عوامل فردی و اجتماعی و یادگیری‌های اولیه زندگی و روابط فرد با دیگران، دوستان معتاد و فرار از مدرسه اشاره نمود. روستاها به‌مثابه یک موقعیت زیستی دربردارنده حجم متراکمی از افراد است (بذرافشان و روستا، ۱۳۹۶). اگرچه این نواحی در بین مردم محیطی تقریباً امن به لحاظ ارتکاب جرم می‌باشد و اصولاً همه افراد بر دیگران کنترل و نظارتی نامحسوس دارند و شرایط برای ارتکاب جرائم از جمله اعتیاد چندان مهیا نیست اما با وجود این زندگی روستایی نیز می‌تواند بستری برای افرادی که بالقوه گرایش به مصرف مواد مخدر را دارند باشد. کمبود امکانات تفریحی و اجتماعی، فقر، استفاده از مواد مخدر به صورت تفننی، عرف شدن استعمال مواد در شب‌نشینی‌ها و... می‌تواند گسترش مصرف مواد مخدر را به یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین ناهنجاری‌های جوامع روستایی تبدیل نماید که با گذر زمان اختلالات مختلفی در جوامع روستایی به وجود می‌آورد (مطبعی لنگرودی، ۱۳۹۲). در زمینه بررسی علل اعتیاد، فرخی و شهبازی (۱۳۹۶) دریافتند

⁷ Tscharke

که نقش عوامل اجتماعی از جمله خانواده، خویشاوندان و مصرف محصولات فرهنگی در جریان اعتیاد بسیار تأثیرگذار می‌باشند. مدبرنیا و همکاران (۱۳۹۲) نشان داده‌اند که طیف گسترده‌ای از عوامل درون و برون فردی نظیر شخصیت لذت طلب، کنجکاو بودن،

نداشتن مهارت زندگی، شرایط فرهنگی و وضعیت اجتماعی در گرایش به اعتیاد مؤثرند. در پژوهش حجاریان و قنبری (۱۳۹۲) بیان شده است که بین گرایش به مسائل دینی و مذهبی و میزان مصرف مواد مخدر ارتباط منفی معناداری وجود دارد. همچنین بین عوامل بیکاری، تعامل با افراد معتاد و نزدیکی روستاها با مراکز شهری با گرایش جوانان روستایی به مواد مخدر همبستگی مثبت معنادار وجود دارد. نتایج پژوهش مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۲) بر اثرگذاری عواملی مانند لذت‌جویی، گذران اوقات فراغت، بیکاری، نزدیکان و دوستان معتاد، ازهم‌پاشیدگی نظام خانواده، فشارهای روانی، کنجکاو و ماجراجویی، شکست در ازدواج، استفاده دارویی از مواد مخدر و از همه مهم‌تر به وجود آمدن ناهنجاری فرهنگی جدید مصرف مواد مخدر به‌عنوان تنقلات مهمانی‌های شبانه تأکید دارد. در پژوهش‌های خارجی هرز^۸ (۲۰۰۰) به بررسی علل افزایش مصرف مواد مخدر در روستاهای نبراسکا پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد در بازه زمانی ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۸ شیوع استعمال مواد مخدر در روستاهای نبراسکا افزایش ۱۰ درصدی داشته است. همچنین اندازه‌گیری الگوهای مصرف در چهار ناحیه روستایی و مقایسه آن با نواحی شهری انجام شد و نتیجه افزایش تعداد معتادان در نواحی روستایی نسبت به نواحی شهری به دلیل دسترسی راحت به مواد مخدر و تغییر الگوی زندگی در نواحی روستایی را نشان داد. کیشور^۹ و همکاران (۲۰۰۷) به بررسی شناخت علل گرایش به دخانیات در روستاهای واردها در هند پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد اکثر پسران توتون و دختران ناس استعمال می‌کردند و مهم‌ترین علل گرایش به اعتیاد همسالان و دوستان ناباب، تأثیر بزرگان و تفریح هستند. همچنین مطالعه مذکور در نواحی روستایی هند بیان می‌دارند که مهم‌ترین عامل مؤثر در گرایش به اعتیاد در محدوده مورد مطالعه، دوستان ناباب، احساس بزرگی و قدرت است. گالانتز^{۱۰} و همکاران (۱۹۹۹) بر اساس مطالعات خود بیان می‌دارند که افرادی که در سنین ۱۲ تا ۲۵ سال می‌باشند در خصوص مصرف مواد در معرض خطر بیشتری هستند. ویلز^{۱۱} و همکاران (۲۰۰۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که عواملی مانند بیکاری، میزان تحصیلات و بیماری نقش مؤثری در گسترش مصرف مواد مخدر داشته و در مقابل عامل دین‌داری بازدارنده گرایش به مصرف مواد بوده است. لیروود و وردوکس^{۱۲} (۲۰۰۰) به این نتیجه رسیده‌اند که بین میزان اعتیاد با مؤلفه‌هایی همچون جنسیت، قومیت، مدت اعتیاد، میزان تحصیلات و وضعیت شغلی ارتباط معناداری وجود ندارد. لکشمین و سینگ^{۱۳} (۲۰۰۹) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که در مناطق بیابانی راجستان غربی هندوستان، تریاک اصلی‌ترین مواد مخدر مصرفی است که رواج آن در مردان بیشتر از زنان بوده و از دلایل اصلی گرایش افراد به مصرف مواد مخدر وضعیت اقتصادی می‌باشد.

^۸Herz

^۹ Kishore

^{۱۰} Glantz

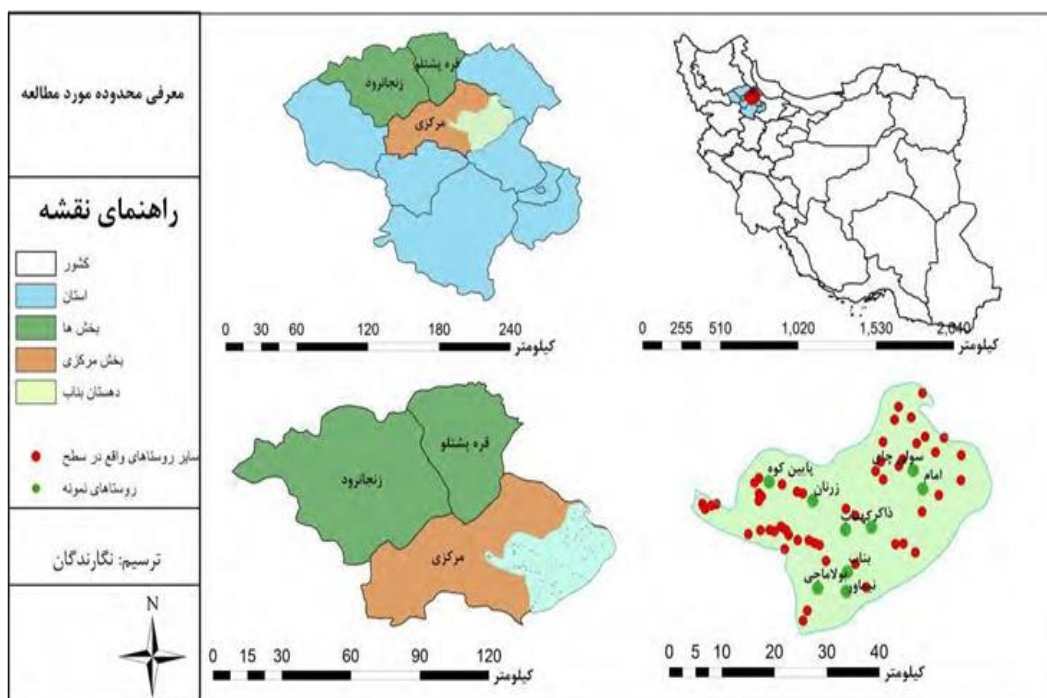
^{۱۱} Wills

^{۱۲} Liraud & Verdoux

^{۱۳} Lakshminarayana & Singh

روش پژوهش

روش انجام پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و محدوده مطالعاتی روستاهای واقع در دهستان بناب استان زنجان است. این دهستان بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، دارای ۳۸۴۳ خانوار و ۱۳۶۴۳ نفر جمعیت می‌باشد. در خصوص اهداف مطالعه و محرمانه ماندن کلیه اطلاعات و حق گمنامی توضیحات روشن و قابل فهمی به مشارکت‌کنندگان ارائه شد و پس از اخذ رضایت آن‌ها تحقیق انجام شد. پژوهش حاضر یک مطالعه مقطعی توصیفی از نوع همبستگی بود و جامعه آماری پژوهش کلیه سرپرستان خانوار دهستان بناب بود که با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای برای دستیابی به نمونه‌ها و تکمیل ۳۱۰ پرسشنامه از میان سرپرستان خانوار روستایی ۱۰ روستا با نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب گردیدند (روستاهای بناب، نیماور، بولاماجی، زرنان، کهناب، سولی، چای، ذاکر، امام و پایین کوه) که در مجموع دارای ۱۴۰۳ خانوار می‌باشند. با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران حجم نمونه محاسبه گردید. برای تعیین حجم نمونه افراد معنادار (با لحاظ ملاحظات اخلاقی و محرمانه بودن) تعداد ۵۷ نفر تعیین و با استفاده از روش گلوله برفی انتخاب شدند. به منظور دستیابی به اهداف پژوهش، پرسشنامه‌ای کاملاً محرمانه متشکل از ۵۰ سؤال پیرامون عوامل مؤثر در گرایش به اعتیاد در قالب ۵ عامل عمده فردی، خانوادگی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و محیطی در قالب طیف لیکرت تنظیم گردید. همچنین روایی متغیرهای تحقیق توسط ۲۰ نفر از اساتید حوزه روانشناسی، پزشکی و اعتیاد بررسی و مورد تأیید قرار گرفته است. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۲۱ محاسبه گردید. تحلیلی داده‌های حاصل از پرسشنامه با استفاده از آزمون‌های آماری تی مستقل، من ویتنی و فریدمن در نرم‌افزار SPSS انجام گردید. محدوده مورد مطالعه در شکل زیر نمایش داده شده است.

شکل ۱- محدوده مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش

توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی

یافته‌ها بیانگر آن بود که ۹۲/۷ نمونه‌های پژوهش مرد، ۸۵/۷ درصد متأهل، ۷۶ درصد دارای شغل کشاورزی و دامداری، اکثریت آن‌ها (۴۹/۵) دارای سطح تحصیلات کمتر از دیپلم، ۴۸/۴ درصد افراد معتاد دارای درآمد کمتر از ۶۰۰ هزار تومان بودند. ۸۵ درصد از افراد معتاد دارای سابقه مصرف سیگار بودند. همچنین میانگین و انحراف معیار سن و سن شروع مصرف مواد مخدر نمونه‌های پژوهش به ترتیب $42/18 \pm 14/32$ و $23/78 \pm 10/09$ بود. علاوه بر این بیشترین میزان ماده مصرفی مربوط به تریاک و ترامادول بود.

عوامل مؤثر بر گرایش به اعتیاد

در این پژوهش با استفاده از نظریات خبرگان عوامل مؤثر بر گرایش به اعتیاد شامل ۵۰ عامل می‌باشد که در قالب ۵ عامل اصلی تقسیم‌بندی و مورد بررسی قرار گرفته است. بررسی‌ها نشان می‌داد که در بین نماگرهای مورد مطالعه از دیدگاه افراد معتاد مهم‌ترین عامل در گرایش به اعتیاد، لذت‌جویی افراد و دسترسی آسان به مواد مخدر در محیط (با میانگین برابر با ۴/۱) و از دیدگاه سرپرستان خانوار، دسترسی آسان به مواد در محیط (با میانگین برابر ۴/۲۱)، فقدان فرصت‌های شغلی و وجود بیکاری (با میانگین برابر با ۴/۲) به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر گرایش به اعتیاد شناخته شده‌اند. بررسی به تفکیک عوامل ۵ گانه بیانگر آن است در عامل اجتماعی- فرهنگی در بین ۱۵ عامل انتخابی با توجه به میانگین محاسبه شده از دیدگاه سرپرستان خانوار دو عامل عدم آموزش خانواده‌ها برای مقابله با مصرف مواد مخدر و ضعف اعتقادات و باورهای دینی به ترتیب با میانگین $3/83$ و $3/27$ در رتبه اول و آخر قرار گرفته‌اند. در این شاخص از دیدگاه افراد معتاد دو عامل فقر و ضعف فرهنگی و سطح تحصیلات والدین به ترتیب بیشترین و کمترین مقدار میانگین را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین بر اساس آزمون من ویتنی، نتایج بیانگر آن است که در نماگرهای سطح تحصیلات والدین، بی‌عدالتی اجتماعی، تضاد طبقاتی، سیاست‌های نامناسب در آگاه نمودن مردم در رابطه با عوارض اعتیاد و نیز عامل عدم پیشگیری مناسب و ضعف دستگاه‌های نظارتی در بین دیدگاه دو جامعه آماری تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارتی بین دیدگاه دو جامعه اختلاف نظر وجود دارد و این اختلاف نظر قابل اطمینان است.

در بین عوامل خانوادگی مؤثر بر گرایش به اعتیاد به عقیده هر دو جامعه آماری کم‌توجهی به فرزندان، بیشترین نقش را در گرایش به اعتیاد نشان می‌دهند. همچنین افراد معتاد عامل طلاق والدین را با میانگین $2/90$ و سرپرستان خانوار عامل فوت والدین را با میانگین $3/18$ به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین نماگر انتخاب کرده‌اند. در همین رابطه نتایج آماری مربوط به مقایسه دیدگاه دو جامعه آماری بیانگر آن است که در نماگرهای والدین معتاد، نبود محیط عاطفی و ازهم‌گسیختگی خانواده، عدم نظارت والدین بر فرزند، طلاق والدین و نماگر عدم دل‌بستگی به خانواده تفاوت معناداری بین دیدگاه‌های هر دو گروه وجود دارد. از بین ۱۳ عامل فردی که در گسترش مصرف مواد مخدر در نظر گرفته شده به عقیده سرپرستان خانوار لذت‌جویی فرد با $4/02$ و علت ژنتیکی با $2/73$ به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین را در شاخص فردی به خود اختصاص داده‌اند و به‌عنوان مهم‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین عامل در گسترش مصرف مواد مخدر شناخته شده‌اند.

جدول ۱- میانگین دیدگاه سرپرستان خانوار و افراد معتاد در خصوص رواج مصرف مواد مخدر در روستاها

عوامل	نماگر	سرپرست خانوار	افراد معتاد	سطح
-------	-------	---------------	-------------	-----

میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	معیار معناداری
۳/۴۳	۱/۲۳	۲/۶۹	۱/۱۴	۰/۰۰۱	۳/۴۳	سطح تحصیلات والدین
۳/۸	۱/۲۲	۳/۰۷	۱/۳۵	۰/۰۰۱	۳/۸	بی عدالتی اجتماعی
۳/۸۱	۱/۲۴	۳/۶۲	۱/۴۵	۰/۶۶	۳/۸۱	تشویق نزدیکان و دوستان معتاد
۳/۸۲	۱/۱۲	۳/۷۶	۱/۲۵	۰/۹۲	۳/۸۲	فقر و ضعف فرهنگی
۳/۴۶	۱/۱۸	۳/۳۱	۱/۴۲	۰/۷۱	۳/۴۶	فقدان امکانات مشاوره‌ای
۳/۵۴	۱/۲۵	۳/۵۲	۱/۴	۰/۹۲	۳/۵۴	رواج باورهای غلط در خصوص مواد مخدر (شب‌بیداری و ...)
۳/۲۷	۱/۲۴	۳	۱/۳۱	۰/۲۵	۳/۲۷	ضعف باورهای دینی و اعتقادات
۳/۵۹	۱/۱۳	۲/۹۵	۱/۳۲	۰/۰۱	۳/۵۹	آگاه نکردن مناسب مردم در عوارض خصوص مواد مخدر
۳/۶۳	۱/۱۳	۲/۸۸	۱/۴۳	۰/۰۰۱	۳/۶۳	عدم پیشگیری مناسب و ضعف دستگاه‌های نظارتی
۳/۸۳	۱/۰۸	۳/۴۸	۱/۳۱	۰/۱۷	۳/۸۳	عدم آموزش خانواده‌ها در خصوص مواد مخدر
۳/۵۴	۱/۱۲	۲/۹۸	۱/۲۶	۰/۰۱	۳/۵۴	تضاد طبقاتی
۳/۷۷	۱/۲۶	۲/۹۸	۱/۷۲	۰/۰۳	۳/۷۷	والدین معتاد
۳/۴۶	۱/۰۹	۳/۳۱	۱/۳۳	۰/۶۹	۳/۴۶	تضاد فکری با والدین
۳/۸۲	۱/۰۶	۳/۴۸	۱/۲۹	۰/۱۷	۳/۸۲	کم‌توجهی به فرزندان
۳/۱۸	۱/۲۵	۲/۷۹	۱/۴۷	۰/۱۱	۳/۱۸	فوت والدین
۳/۹۳	۱/۰۶	۳/۳۱	۱/۴۴	۰/۰۲	۳/۹۳	نبود محیط عاطفی و ازهم‌گسیختگی خانواده
۳/۳۷	۱/۰۵	۲/۹۵	۱/۳۱	۰/۱	۳/۳۷	تغییر الگوی روابط خانوادگی
۳/۷۴	۱/۱۲	۲/۹۳	۱/۲۶	۰/۰۰۱	۳/۷۴	عدم نظارت والدین بر فرد
۳/۴۶	۱/۱۷	۳/۰۲	۱/۴۷	۰/۱	۳/۴۶	متأهل یا مجرد بودن
۳/۷۱	۱/۲	۳/۳۱	۱/۳۲	۰/۰۹	۳/۷۱	رابطه نامناسب والدین با شخص
۳/۳۱	۱/۲	۳/۲۶	۱/۴	۰/۸۶	۳/۳۱	عدم مشورت با خانواده در کارهای شخصی
۳/۶۷	۱/۱۴	۳/۴	۱/۱۱	۰/۱۵	۳/۶۷	عدم محدودیت در بیرون از خانه ماندن
۳/۶۱	۱/۱۵	۲/۹	۱/۵۶	۰/۰۲	۳/۶۱	طلاق والدین
۳/۷۸	۱/۱	۲/۹۸	۱/۳۷	۰/۰۰۱	۳/۷۸	عدم دل‌بستگی به خانواده
۳/۵۳	۱/۳۶	۳/۵۲	۱/۳۷	۰/۹۸	۳/۵۳	خشونت و پرخاشگری
۲/۷۳	۱/۴	۲/۵۷	۱/۴۲	۰/۵۲	۲/۷۳	علل ژنتیکی
۳/۱۴	۱/۱	۲/۶۴	۱/۱۹	۰/۰۲	۳/۱۴	ویژگی‌های شخصیتی (سن، جنس و ...)
۳/۲۱	۱/۲۵	۲/۷۹	۱/۳۷	۰/۰۹	۳/۲۱	گرایش ذاتی به ارتکاب جرم
۳/۸۷	۱/۰۶	۳/۶۲	۱/۳۴	۰/۴۴	۳/۸۷	افسردگی، ناامیدی و یاس
۳/۸۱	۱/۱۲	۳/۷۹	۱/۱۸	۰/۹۵	۳/۸۱	تنهایی و انزوا
۳/۲۲	۱/۲۲	۲/۹۵	۱/۱۳	۰/۱۷	۳/۲۲	توجیه رفتار بزهکارانه
۳/۱۱	۱/۲۶	۳/۲۱	۱/۳۲	۰/۶۹	۳/۱۱	عدم تعهد به قانون
۳/۹۹	۱/۱۵	۳/۷۹	۱/۳۷	۰/۶۱	۳/۹۹	شب‌نشینی و مصرف تفتنی مواد مخدر
۳/۵۷	۱/۱۶	۳/۸۶	۱/۲۲	۰/۱۳	۳/۵۷	کنجکاوی و ماجراجویی
۴/۰۲	۰/۹۷	۴/۱	۱/۲۸	۰/۲۴	۴/۰۲	لذت‌جویی فرد
۳/۵۲	۱/۲۴	۳/۰۷	۱/۳۷	۰/۰۸	۳/۵۲	ترک تحصیل
۳/۷۳	۱/۲۷	۳/۳۶	۱/۴۱	۰/۱۵	۳/۷۳	ناکامی در ازدواج

اجتماعی - فرهنگی

خانوادگی

فردی

عوامل	نماگر	سرپرست خانوار		سطح		
		افراد معتاد	میانگین			
اقتصادی	توجیه رفتار بزهکارانه	۳/۲۲	۱/۲۲	۲/۹۵	۱/۱۳	۰/۱۷
	عدم تعهد به قانون	۳/۱۱	۱/۲۶	۳/۲۱	۱/۳۲	۰/۶۹
	فشار اقتصادی	۳/۸۴	۱/۲۷	۳/۴۳	۱/۲۵	۰/۰۶
	نداشتن امکانات رفاهی	۳/۸۸	۱/۲۳	۳/۵۲	۱/۱۱	۰/۰۶۱
	نابرابری اقتصاد و شکاف عمیق	۳/۶۷	۱/۱۷	۳/۲۹	۱/۲۵	۰/۰۹
	پایین بودن درآمد	۳/۶۹	۱/۳۳	۲/۹۵	۱/۳۴	۰/۰۰۱
	فقدان فرصت‌های شغلی و وجود بیکاری	۴/۲	۱	۳/۵	۱/۵۲	۰/۰۲
	ثروت و رفاه زیاد	۳/۲۱	۱/۳۹	۲/۶۹	۱/۲۶	۰/۰۴
	وجود محیط بزهکارانه	۳/۷	۱/۱۸	۳/۱۲	۱/۵۲	۰/۰۴
	نبود امکانات گذران اوقات فراغت	۳/۹	۱/۰۸	۳/۷۹	۱/۱۴	۰/۵۹
محیطی	زندگی در مناطق محروم	۳/۳۲	۱/۲۸	۳/۲۹	۱/۵۸	۰/۹۷
	خشک‌سالی و عوارض ناشی از آن	۲/۹۸	۱/۳	۳/۳۶	۱/۵۱	۰/۱۳
	شرایط نامساعد محیط روستا	۳/۲۹	۱/۱۸	۳/۴۳	۱/۵۸	۰/۳۲
	محیط آلوده به مصرف مواد مخدر	۴/۱۷	۱/۳۸	۳/۴	۱/۵۵	۰/۱۹
	دسترسی آسان به مواد مخدر در محل سکونت	۴/۲۱	۰/۹۵	۴/۱	۱/۲۳	۱

منبع: یافته‌های تحقیق

بررسی دیدگاه هر دو گروه نشان از آن دارد که در بین نماگرهای عوامل فردی مؤثر بر گسترش مصرف مواد مخدر تنها در نماگرهای ترک تحصیل، گرایش ذاتی به ارتکاب جرم و نیز نماگر ویژگی‌های شخصی (سن، جنس و تحصیلات) بین دیدگاه آن‌ها تفاوت معناداری وجود دارد. در بین عوامل اقتصادی مؤثر در مصرف مواد مخدر از دیدگاه سرپرستان خانوار به ترتیب فقدان فرصت‌های شغلی و وجود بیکاری با میانگین ۴/۲۰ بالاترین میانگین و دارای ثروت بودن با میانگین ۳/۲۱ کمترین میانگین را به خود اختصاص داده است. از دیدگاه افراد معتاد نیز نداشتن امکانات رفاهی با میانگین ۳/۵۲ به‌عنوان اولین دلیل گرایش به اعتیاد و دارا بودن ثروت را با میانگین ۲/۶۹ به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین عامل معرفی نموده‌اند. در همین رابطه تحلیل و مقایسه دیدگاه دو گروه بیانگر آن است که در بین عوامل پایین بودن میزان درآمد، فقدان فرصت‌های شغلی و وجود بیکاری و نیز عامل ثروت و رفاه زیاد بین دیدگاه آن‌ها تفاوت معناداری وجود دارد. در عامل محیطی نیز از دیدگاه سرپرستان خانوار عامل دسترسی آسان به مواد مخدر در محیط با میانگین برابر با ۴/۲۱ و عامل خشک‌سالی و عوارض ناشی از آن با میانگین ۲/۸۹ به ترتیب در رتبه اول و آخر و از دید افراد معتاد دسترسی آسان به مواد مخدر در محیط با میانگین ۴/۱۰ و عامل محیط بزهکارانه با میانگین ۳/۱۲ به ترتیب به‌عنوان مهم‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین عامل مؤثر در مصرف مواد مخدر در روستاها شناخته شده‌اند.

در مجموع تحلیل دیدگاه سرپرست خانوار و افراد معتاد در خصوص عوامل مؤثر بر رواج مصرف مواد مخدر نشان می‌دهد که میانگین عامل اجتماعی - فرهنگی از دیدگاه افراد معتاد برابر با ۳/۲۱ و از دیدگاه سرپرستان خانوار برابر ۳/۶۱، برای عامل خانوادگی میانگین دیدگاه افراد معتاد ۳/۱۲ و سرپرستان خانوار ۳/۶، در عامل فردی میانگین دیدگاه افراد معتاد و سرپرستان خانوار به ترتیب ۳/۳۳ و ۳/۵، در عامل اقتصادی میانگین دیدگاه افراد معتاد ۳/۲۳ و سرپرستان خانوار ۳/۷۵ و در عامل محیطی میانگین دیدگاه افراد معتاد برابر ۳/۵ و میانگین دیدگاه سرپرستان خانوار

۳/۶۵ می‌باشد. همچنین بر اساس آزمون آماری T مستقل بیانگر آن است که جز در دو عامل فردی و نیز محیطی در سه عامل دیگر مؤثر در رواج مصرف مواد مخدر تفاوت معناداری بین دیدگاه دو جامعه آماری وجود دارد.

جدول ۲- تفاوت معناداری دیدگاه سرپرستان خانوار و افراد معتاد (آزمون T مستقل)

عوامل	سطح معناداری
اجتماعی فرهنگی	۰/۰۰۲
خانوادگی	۰/۰۰۱
فردی	۰/۱۹۱
اقتصادی	۰/۰۰۲
محیطی	۰/۳۰۹

منبع: یافته‌های تحقیق

آزمون تی مستقل که آزمون تی استیودنت نیز گفته می‌شود یک آزمون آماری استنباطی برای تعیین وجود یا نبود تفاوت معنی‌داری بین میانگین‌ها در دو گروه می‌باشد. طبق جدول ۲ مشاهده می‌گردد بین دو گروه سرپرستان خانوار و افراد معتاد تفاوت معناداری وجود ندارد.

اولویت‌بندی عوامل مؤثر در رواج مصرف مواد مخدر

با ترکیب نماگرهای هر عامل با استفاده از آزمون فریدمن به اولویت‌بندی عوامل پرداخته می‌شود. نتایج به‌دست‌آمده از آزمون مذکور نشان می‌دهد در بین ۵ عامل در نظر گرفته‌شده عامل فردی با میانگین ۴/۲۸ و عوامل خانوادگی با میانگین ۴/۲۵ و اجتماعی- فرهنگی با میانگین ۳/۳۵ به ترتیب در اولویت اول قرار گرفته‌اند.

جدول ۳- نتایج اولویت‌بندی عوامل مؤثر در رواج مصرف مواد مخدر بر اساس آزمون فریدمن

عوامل	میانگین رتبه‌ای	
	افراد معتاد	سرپرست خانوار
اجتماعی - فرهنگی	۳/۴۳	۳/۳۱
خانوادگی	۳/۹۶	۴/۳۸
فردی	۴/۴۶	۴/۱۹
اقتصادی	۱/۳۱	۳/۳۸
محیطی	۱/۸۳	۱/۷۳
درجه آزادی	۴	۴
سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱

منبع: یافته‌های تحقیق

همچنین ملاحظه می‌گردد عوامل اقتصادی با میانگین ۱/۳۶ در اولویت آخر قرار گرفته است. البته دیدگاه دو جامعه آماری در این خصوص متفاوت است به طوری که از دیدگاه سرپرستان خانوار اولویت اول و آخر به ترتیب مربوط به عوامل فردی و اقتصادی بوده و از دیدگاه افراد معتاد عوامل خانوادگی و عوامل محیطی به ترتیب در اولویت اول و آخر قرار گرفته‌اند.

اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر پیشگیری از رواج مصرف مواد مخدر در روستاها

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از آزمون فریدمن از دیدگاه افراد سرپرست خانوار و افراد معتاد مهم‌ترین عوامل در پیشگیری از رواج مصرف مواد مخدر در روستاها ایجاد و تنوع اشتغال برای افراد در روستاها، توسعه امکانات گذران اوقات فراغت و نیز اطلاع‌رسانی و افزایش آگاهی مردم از زیان‌های مصرف مواد مخدر هست (جدول ۴). در سال‌های اخیر به دلیل عوامل مختلف از جمله خشک‌سالی، عدم توجه لازم و مناسب به ایجاد فعالیت‌های متنوع اقتصادی علی‌الخصوص فعالیت‌های غیر کشاورزی در روستاها شاهد افزایش بیکاری در روستاها هستیم. این وضعیت با نبود امکانات مناسب گذران اوقات فراغت همچون مراکز فرهنگی و تفریحی، فقدان برنامه‌ریزی مناسب در خصوص آگاهی افراد و همچنین عدم نظارت خانواده‌ها می‌تواند بستر ساز مصرف مواد مخدر در روستاها گردد.

جدول ۴ - نتایج اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر در پیشگیری از رواج مصرف مواد مخدر بر اساس آزمون فریدمن

میانگین رتبه‌ای		مؤلفه
افراد معتاد	سرپرست خانوار	
۴/۹۳	۵/۴۸	ایجاد و تنوع اشتغال برای ساکنین روستا
۴/۶	۵/۰۸	توسعه امکانات گذران اوقات فراغت (کتابخانه، مراکز تفریحی و...)
۴/۶	۴/۵۴	اطلاع‌رسانی و افزایش آگاهی مردم از زیان‌های مصرف مواد مخدر
۴/۳۹	۴/۳۹	مبارزه با پخش مواد مخدر در روستا
۳/۹۹	۳/۸۲	ارتقای اعتقادات مذهبی
۴/۵۴	۴/۰۲	ارتقای وضعیت درآمدی روستاییان
۴/۰۶	۳/۹۶	تأسیس مراکز مشاوره‌ای تحت نظارت دولت
۴/۰۵	۴/۱۷	راهنمایی و مشاوره به معتادان بعد از درمان

منبع: یافته‌های تحقیق

بحث، نتیجه‌گیری، پیشنهادها

اعتیاد به مصرف مواد مخدر یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی کشورها می‌باشد که با توجه به اثرات زیانباری که دارد برنامه‌ریزی با کمک روانشناسان و پزشکان حاذق حوزه پیشگیری از اعتیاد در راستای جلوگیری و کاهش آن از دغدغه‌های مهم می‌باشد. در نواحی روستایی اعتیاد از جمله ناهنجاری‌هایی است که افزایش پیدا کرده و دولت‌ها باید به دنبال کاهش مصرف مواد مخدر در نواحی روستایی می‌باشند. در پژوهش حاضر به بررسی و شناخت عوامل مؤثر در گسترش مصرف مواد مخدر در دهستان بناب از دیدگاه روستاییان و افراد معتاد ساکن روستا پرداخته شد. نتایج نشان داد از دیدگاه سرپرستان خانوار دسترسی آسان به مواد مخدر در محیط روستا، فقدان فرصت‌های شغلی و وجود بیکاری در روستا، محیط آلوده به مصرف مواد مخدر، لذت‌جویی فرد، نبود محیط عاطفی و ازهم‌گسیختگی خانواده و از دیدگاه افراد معتاد دسترسی آسان به مواد مخدر، لذت‌جویی فرد، کنج‌کاوی، شب‌نشینی و استفاده از مواد مخدر، نبود امکانات مناسب گذران اوقات فراغت در روستا، تنهایی و انزوا، فقر و ضعف فرهنگی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رواج مصرف مواد مخدر در روستا می‌باشد. همچنین در خصوص اولویت‌بندی عوامل مؤثر در گرایش به اعتیاد بر اساس عوامل پنج‌گانه نشان داد از دیدگاه هر دو جامعه آماری (سرپرستان خانوار روستایی و افراد معتاد)، عوامل فردی در اولویت اول به‌عنوان مهم‌ترین عامل در گرایش به اعتیاد شناخته می‌شود. جهت کاهش مصرف مواد مخدر در

روستاها و جلوگیری از رواج این اختلال بهداشتی - اجتماعی، همکاری سازمان‌ها و نهادهای مختلف ضروری است؛ زیرا مشکل اعتیاد ریشه در جامعه دارد. به همین دلیل از چهارچوب فردی و خانوادگی پای فراتر می‌نهد. در ایران هرچند طی دو دهه اخیر به این منظور تلاش‌های بسیاری مانند برخورد قانونی با فروشندگان مواد مخدر، تأسیس مراکز بازپروری و تولید و پخش فیلم‌ها و پوسترهای تبلیغاتی برای به تصویر کشیدن عواقب مصرف مواد مخدر در نظر گرفته شده است، اما این روند و مشکلات متعاقب آن در یک شرایط بحرانی است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که توجه خانواده‌ها به تربیت فرزندان خود و کنترل آن‌ها در خصوص معاشرت با دوستان و آشنایان، فراهم کردن محیط مناسب برای فعالیت و سرگرمی‌های مطلوب و آگاهی دادن به افراد جامعه و خانواده‌ها در مورد عواقب مصرف مواد مخدر می‌تواند مؤثر باشد. پیشنهاد می‌شود ایجاد و تنوع شغلی برای روستاییان، ایجاد امکانات گذران اوقات فراغت، ارتقای اعتقادات مذهبی و اطلاع‌رسانی و افزایش آگاهی مردم از زیان‌های مصرف مواد مخدر به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌ها در پیشگیری از مصرف مواد مخدر در بین روستاییان جدی گرفته شود.

منابع

۱. بذرافشان، ج. روستا، م. ۱۳۹۵. ارزیابی عوامل مؤثر بر احساس امنیت در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی- شهرستان جهرم)، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۶(۲۳)، ۱۴۲-۱۵۲.
۲. حجاریان، ا. قنبری، ی. ۱۳۹۲، شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر در گرایش جوانان روستایی به اعتیاد در مناطق روستایی شهرستان اصفهان. فصلنامه اعتیاد پژوهی سوءمصرف مواد، ۷(۲۷)، ۶۷-۷۸.
۳. حسینی، م. ۱۴۰۰، شناسایی بسترهای گرایش به اعتیاد در استان لرستان (با تأکید بر رویکرد سنخ‌شناسی کیفی)، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱۰(۴)، ۱۱۷۹-۱۱۴۹.
۴. دودمان، پ؛ و قنبری، ع. ۱۳۹۴، بررسی علل و عوامل گرایش جوانان به اعتیاد و مواد مخدر از دیدگاه آموزشی و روانشناسی، شیراز، نوید شیراز.
۵. ستاد مبارزه با مواد مخدر. ۱۴۰۰، خلاصه تحقیق ارزیابی سریع اعتیاد در ایران، ستاد مبارزه با مواد مخدر جمهوری اسلامی ایران.
۶. ستوده، ه. ۱۳۸۶، آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات). تهران، آوای نور.
۷. سخاوت، ج. پیران، پ. ۱۳۸۵، جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی، تهران، دانشگاه پیام نور.
۸. عبداللهی، م. ۱۳۸۱، آسیب‌های اجتماعی و روند تحول آن در ایران: تهران، آگه.
۹. فرخی، م؛ و شهبازی، ا. ۱۳۹۶، مطالعه کیفی تجربه زیسته اعتیاد به ماری‌جوانا در میان دانشجویان شهر تهران، مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۸(۲)، ۲۵۸-۲۳۷.
۱۰. قادری، ص. ۱۳۹۷، نگاهی سیاست‌گذارانه به مسئله مواد اعتیادآور و مواجهه با آن در ایران و استان تهران، مجموعه مقالات آسیب‌های اجتماعی استان تهران، شورای اجتماعی وزارت کشور، تهران: پژوهشکده فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۱. قلی زاده، م. احمدی، ل و قلی زاده، ز. ۱۳۹۷، رابطه علی دل‌بستگی نایمن و هوش اخلاقی با آمادگی به اعتیاد با میانجی‌گری هیجان‌خواهی در دانش‌آموزان پسر، فصلنامه اعتیاد پژوهی ۱۲(۴۵)، ۲۸۰-۲۶۵.
۱۲. محسنی تبریزی، ع. ۱۳۸۳، وندالیزم: مبانی روانشناسی اجتماعی رفتار وندالیستی در مباحث آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران، انتشارات آن.

۱۳. مدبرنیا، م.، میرحسینی، ک.، تبری، ر.، و عطرکارروشن، ز. ۱۳۹۲، عوامل مؤثر بر اعتیاد بر مواد مخدر در افراد ۳۰-۱۵ سال. مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۲۲(۸۷)، ۷۷-۷۰.
۱۴. مطیعی لنگرودی، ح.، فرهادی، ص.، و زارع، ز. ۱۳۹۲، عوامل مؤثر بر گسترش اعتیاد در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان چهاردولی غربی شهرستان قروه)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۱(۴۵)، ۸۵-۶۵.
۱۵. مقدم، م. ۱۴۰۱، کندوکاوی در بسترهای خانوادگی و پیامدهای پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز، فصلنامه اعتیادپژوهی، ۱۶(۶۶)، ۱۷۰-۱۴۵.
۱۶. نیروی انتظامی استان زنجان. ۱۴۰۲، گزارش سالانه، آمار کشفیات انواع مواد مخدر در سال ۱۴۰۱.
17. Alsuwaidi, H. M. (2019). Understanding the barriers to integration to society, recovering patient from addiction face: Qualitative study in UAE (Doctoral dissertation, Harvard University).
18. Chen, Y. L. Lee, T. C. Chen, Y. T. Lo, L. C. Hsu, W. Y. & Ouyang, W. C. (2019). Efficacy of electroacupuncture combined with methadone maintenance therapy: a case-control study. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine, 2019.
19. Frisher, M. Crome, L., Macleod, J., Bloor, R., & Hickman, M. (2019). Predictive Factors for Illicit Drug Use among Young People: A Literature Review. Home Office Online Report 05/07.
20. Glantz, M. D., Weinberg, N. Z., Miner, L. L., & Colliver, J. D. (1999): The etiology of drug abuse: Mapping the paths.
21. Jenkinson, J., & Ravert, P. (2013): Underutilization of primary care providers in treating opiate addiction. The Journal for Nurse Practitioners, 9(8), 516-522.
22. Kimberly, J. R., & McLellan, A. T. (2006): The business of addiction treatment: A research agenda. Journal of Substance Abuse Treatment, 31(3), 213-219.
23. Kishore, S., Garg, B. S., & Muzammil, K. (2007): Tobacco addiction amongst adolescents in rural areas of District Wardha. JK Science, Vol. 9 No. 2, 79-82.
24. Lakshminarayana, J., & Singh, M. B. (2009): Opium addiction among rural population in desert districts of Western Rajasthan: some observations from the study. J Hum Ecol, 25(1), 1-4.
25. Liraud, F., & Verdoux, H. (2000): Which temperamental characteristics are associated with substance use in subjects with psychotic and mood disorders? Psychiatry Research, 93(1), 63-72
26. Tschärke, B. J., Chen, C., Gerber, J. P., & White, J. M. (2016): Temporal trends in drug use in Adelaide, South Australia by wastewater analysis. Science of The Total Environment, 565, 384-391.
27. West, R., & Brown, J (2013): Theory of Addiction. Addiction Press.
28. Wills, T. A., Yaeger, A. M., & Sandy, J. M. (2003): Buffering effect of religiosity for adolescent substance use. Psychology of Addictive Behaviors, 17(1), 24.